

ORTUTAY MÁRIA

JÓ ANYÁM, NE SIRASD FIAIDAT!

– GYERMEKKOROM EMLÉKEI,
ANYÁMMAL VALÓ UTOLSÓ TALÁLKOZÁSOM KAPCSÁN –

Ott állt 1998-ban, sápadtan és soványan, meggyötörten apám nehéz halála után, a nyíregyházi állomáson, amikor utoljára láttam. Sokáig néztem az ablakból, integettem, amikor elindult a vonat, szememmel végig követtem. Alig tudtam elengedni szerény, mindig jóindulatot és szeretetet sugárzó arcát, mintha csak utoljára látnám.

Az egész Nyíregyházán töltött nap rejtélyesnek tűnt. Szilveszterezni és Jenő öcsém születésnapját ünnepelni indultunk a magyar végekre. Barátaimmal még Budapesten egyeztettünk, melyik szállodában köszöntjük az új évet, természetesen, harsány, előkelő társaságban, ismerősök, barátok között. Először az öcsémet mentem felköszönteni, ahol már együtt volt a család. Volt ott is minden: feldíszített lakás, harsány zene, mesterszakács sógornóm által terített asztal, vidám táncest. Anyámon láttam, mennyire elfáradt, de ő csak tűrt... tűrt..., egy szót sem szólt, közöttünk akart lenni. Éjjél előtt jöttek értem a barátaim autóval, hogy folytassuk a szórakozást a szállodában. Jó hangulat van, siessünk! – hangzott a felszólítás. Anyámat unszolásomra beültettük az autóba és hazafelé indultunk, miközben láttam rajta, hogy nagyon kimerült. Talán nem is bánta, mert az „áldozathozás” jelleméhez tartozott. Barátom, megérkezvén, ajtót nyitott, kíségtettük anyámat az autóból, felkísértük. Hirtelen megszületett bennem egy elhatározás, hogy maradok, nem megyek a vidám társasághoz, anyámmal szeretném búcsúztatni az Ó-évet. Barátom értetlenül hallgatta döntésemet, de belenyugodott, látván határozottságomat. Anyámmal együtt hallgattuk meg a himnuszt és egy fiatal erdélyi színész által előadott Szózatot, majd, lefeküdtünk. Ez volt az utolsó együtt töltött napunk, ünnepünk...

A vonaton, Budapest felé haladva, a szemem előtt képszerűen pörgött édesanyám élete. A Ranolder Intézetben szerzett műveltsége és finomsága még a legkegyetlenebb sztálini időszakban is ragyogott. A 40-es években, apám körül, aki Kárpátalja egyik legismertebb családjában nevelkedett fia-

taleMBER volt, csak úgy zsongtak a partiképes vőlegényre áhítóZO fiatal kis-asszonyok. A végtelenül jóképű, eszes, művelt, négy vagy öt nyelvet ismerő, megjelenésével, társalgásával és figyelmességével mindenkit lenyűgöző apám viszont csak a „pesti” Gabit látta, aki finomságával, eleganciájával és műveltségével már az első pillanatban elkápráztatta. Igazi, romantikus szerelem volt az övék. Országra szóló gyönyörű esküvőjük volt a budapesti Fő utcai görög katolikus kápolnában, több mint kétszáz illusztrisnál illusztrisabb vendéggel. A teológiából doktorált apámra fényes karrier és jövő várt szülőföldjén. Szüleim az esküvő után Ungvárra költöztek, otthont több lakás közül is választhattak. Nagyapám, Ortutay Jenő, akkor már országosan ismert, a magyar Parlament Felső házában mindenki által mélységesen tisztelt képviselője, és ungvári fő esperes volt. Előzőleg Beregszászon tevékenykedett, mint az összlakosság által, nemzetiségre és vallásra való tekintet nélkül megválasztott főpolgármestere a városnak. Ungváron gyönyörű házuk, kertjük, szőlőjük volt. Egy-egy ünnep, névnap, születésnap alkalmával százötven vendégnek is terítettek. Bárki felkereshette őket, mindig nyitott kapu várta a kedves vendéget, vagy a vándort, a nehéz helyzetben lévőket. Még a távoli rokon, Ortutay Gyula, az ismert néprajzkutató, etnográfus (később a MTA akadémikusa, az ötvenes évek kultuszminisztere) is nagyapám közvetítésével és szállásainak előkészítésével járta a hegyvidéket néprajzi kutatásait végezve. Ha már Ortutay Gyulát említem, azt is el kell mondanom róla, hogy mint a szegedi kommunista fiatalok egyik prominens tagja a letartóztatást és a bebörtönzést is nagyapámnak köszönhetően úszta meg 39-ben azzal, hogy nagyapám kezességét vállalt érte. Nem volt olyan ember, akinek ne nyújtott volna segítő kezét, még a zsidóüldöztetés időszakában is (több évtized után véletlenül tudtam meg, hogy a lányom professzora is általa menekült meg). Tehát a 40-es évek elején, meseszerű, boldog életet éltek szüleink, nagyszüleink Kárpátalján, nagy társasággal, szellemi, irodalmi műhelyek rendezvényeivel, kormányzói fogadásokkal, Mécs László költői estjeivel és a magyar értelmiség szokásos szorgalmas tevékenységével, szervezettségével.

Anyám életének legboldogabb napja volt 1942. július elseje, amikor megszületett első fia, Péter. Erről az érzelmekkel és boldogsággal teli napról még idősebb korában is szívesen mesélt. Aztán megszületett Tamáska, a második fia, és 1945-ben én, Marika. Akkor már sötét felhők tornyosultak az égen. A szovjet hadsereg azzal a ravasz sztálinista szándékkal vonult be Kárpátaljára, hogy a nagy orosz birodalomhoz csatolja szülőföldünket, az ezeréves Magyarország legősibb területét, Kárpátalját. Edvard Benes, Csehszlovákia igencsak

vitatott megítélésű második elnöke volt olyan „ügyes”, hogy átengedje Kárpátalját a szovjeteknek, mely a trianoni békediktátum értelmében 1921-től 1939-ig, majd húsz évig, Csehszlovákia része is volt. Aki tudott, menekült a szélrózsa minden irányába, de főként az anyaországba. Családunk számára is készen álltak a kamionok, de nagyszüleim az oroszok bejövetelét és intézkedéseit csupán ideiglenesnek tekintették. Reménykedtek, hogy három-négy hónap múlva elmennek, és... átveszik helyüket az angolok. (Nagyszüleim, akárcsak az egész Horthy család, meglehetősen „anglomániások” voltak). Pedig volt tapasztalatuk az oroszok gátlástalan furfangjával kapcsolatosan már az első világháború idejéből. Ortutay Ilonka nagymamám mesélte, hogy amikor ők, úgy emlékszem, Kőrösmezőn, valahol a Vereckei hágó közelében laktak, akkor oda mindig a legbátrabb papokat küldték. Télidőben szánkón közlekedtek fákyások kíséretében. Én mindig azt hittem, hogy a farkasoktól féltek (akkoriban még sok medve és farkas járt arrafelé), de később felvilágosított nagymamám: nem a farkasok, hanem az akkor már ott lézengő orosz szökevények (esetleg felderítők?) miatt helyezték arra a vidékre a legbátrabb embereket. Kár, hogy nem ismerték nagyszüleim a mindenkoron terjeszkedni kívánó nagyhatalmi sovinszta orosz politika alapelvét, mármint azt, hogy ahová Iván beteszi a lábát, onnan nehéz őt kitessékelni. (Lám, nálunk Magyarországon is több mint ötvenöt évig vendégeskedtek „ideiglenesen”). Szóval hiba volt ezt figyelmen kívül hagyni. Családom görög katolikus papjai sem nagyon készülődtek a távozásra, hiszen a „pásztor a nyáját nem hagyja el” jelszóval, maradtak. Arra senki sem gondolt, hogy három-négy hónap alatt teljesen feje tetejére áll a világ. Reménykedtek, hogy az oroszok elmennek. Nem mentek.

A legrosszabb forgatókönyv következett. 1944 októberében a szovjet hadsereg bevonult Kárpátaljára. A magyar férfiakat, előbb a vezető poszton lévőket, majd mindenkit, aki magyar, bebörtönözték, megkínózták, kivégezték, vagy elvitték az Északi-sarkkörön túlra raboskodni. A család, az asszonyok és a gyerekek, férfi támasz nélkül úgyis elpusztulnak! – erre számítottak „a nemes szívű” kommunisták. Nagypám is az elsők között volt, akit elhurcoltak. Daliás, szép ember volt a nagypám, mindenki kedvence. Még a pesti nagymama is (mi, gyerekek, így hívtuk édesanyám anyját), aki pedig, hogy úgy mondjam, „nem csípte” az Ortutayakat, különösen nem Ortutay Ilonka nagymamám, mert büszke és gőgös „úrinőnek” tartotta (nem volt gőgös, de büszkének, elismerem, büszke volt). Szóval még a pesti nagymama is elismerte, hogy az Ortutay nagyapa - ő mondta, mármint a pesti nagymama – talpig úriember. Az volt. Anyámtól, nagymamámtól, később édes-

apámtól hallottam, hogy 1945-ben jöttek érte. Még pólyában voltam, amikor elfogták. Mielőtt végleg elvitték volna, a kapunál megáldott, szomorúan rám nézett és könnyes szemmel elfordult, amikor kezére tették a bilincset. Négy év után apámmal tették ugyanezt, amikor már egy albérleti lakásból követhettük az eseményeket. (Utolsó normális, emberhez méltó lakhelyünkről, a püspöki palotából, amikor a „legdemokratikusabb” szovjet törvények értelmében betiltották a görög katolikus vallást, az utca kövére tettek ki minket, és minden papi családot, februárban, hideg télidőben. Négyen voltunk testvérek). A ránk vigyázó cseléd lány (ma bébiszitter), Ica, anyám kérésére összegyűjtötte az összes arany ékszer, ami a családban megmaradt és a KGB nyomozók után futott, hogy apámat, legalább elbúcsúzni, elengedjék. Mi gyerekek otthon együtt bömböltünk, sírtunk, látva a bőrkabátos mogorva idegeneket. Sejtettük a rosszat, de nem értettük a szituációt. Mikor jön vissza apu? - faggattuk anyánkat, aki összetörve, rezzenéstelen arccal ült a kályha mellett. - Amikor Ica átadja a dobozt azzal a sok arannyal a bácsiknak - válaszolta gondterhelten anyám. Ica, hűséges segítők, aki minden ellenszolgáltatás nélkül maradt mellettünk, sírva, és... üres kézzel jött vissza.

Hét év után láttuk viszont apánkat, nagyapánkat többé soha. Nagyanyám élete végéig várta, nem hitte el, hogy éhen halt. Nagyon erős szerelem fűzte őt nagyapámhoz (külön regényt érdemelne szerelmük története). Csupán üzenetek jöttek, hogy nem bírta, a daliás, szép termetű ember a sok szenvedést, az embertelen rabszolgamunkát, a hideget és az éhezést, és harminckét kilóra fogyva halt éhen Szibériában. Az utolsó hírt róla (mondta, aki hallotta) az Amerika Hangja (The Voice of America) rádió közölte magyarul és angolul. A rádióban hangzott el, hogy mártír nagyapám utolsó kívánsága mégis csak teljesült... A Munkácsi Egyházmegye fő esperesét mégsem úgy kaparták el, mint egy kutyát, hanem úgy temették el, ahogy kívánta. Papi áldással. Mert hát az volt az utolsó kívánsága, hogy pap temesse. S ennek a kívánságának rabtársai mindenképpen eleget akartak tenni. Ám a barakkban, ahol nagyapám is raboskodott, keresztény pap nem akadt egy sem. De volt ott egy rabbi, akit zsidó létére a szovjetek épp azért hurcolták el, mint amiért a többi papot. Nem volt hajlandó istentagadó lenni. Már pedig ezért a szovjet érában 25 év járt halmazati büntetésként. Nagyapám társai viszont úgy ítélték meg, hogy végül a rabbi is pap, és ezért megkérték, búcsúztassa el nagyapámat ősi szokás szerint. A rabbi, áldva legyen érte a neve és emléke, ezt meg is cselekedte, persze nagy titokban, hangzott a *The Voice of America* rádió nagyapámról szóló tudósítása.

Pörögnek előttem gyermekkori emlékeim, a sötét és hősies napok, a hosszú és áldatlan évek. Sok minden maradt emlékezetes gyermeki tudatomban. Például, anyám elkeseredett állapota, amikor egy havas téli napon én húztam el őt egy katonai autó elől, a szánkónkról felborult farakás mellől. Várta, hogy elüssze az autó... Ott akart maradni, mert meg akart halni. De aztán felocsúdott, látva a gyerekeit, hallva könyörgésemet. És most is látom a börtöncella rácsos ablakait és ajtóit, amikor beengedtek apánkhoz a börtönbe elbúcsúzni. Apám vörös szemmel ölelgetett minket, anyám merev arccal állt mellettünk és nyelte könnyeit, de nem sírt. Biztos nagyanyám szavai csengtek a fülében: egy magyar úrinő nem sír. A börtönőr is megrendülten figyelte e családi találkozót. Látom nagyanyám megalázó próbálkozásait a csencselésre, amikor megmaradt vagyontörvényét akarta élelemre cserélni, és engem is magával vitt, hogy megalázását jobban elviselje. Nem léphette át a boltban a küszöböt, mint vevő, de a jószívű hentes, látván sétabotját, széket tett az udvarra, így leülhetett. Órák múltán (én már nagyon unatkoztam), eredmény nélkül dobták vissza „bizsuit”, nem kellett. Szegény, a megaláztatáson kívül semmit sem kapott, így aznap nem tudott nekünk semmit sem adni. Éhesek maradtunk. Egyszer valahonnan szerzett kolbászkarikákkal kínált, egy vékony szelet jutott mindenkinek. Az én adagomat egyszerre bekaptam, íze szétterült a számban. Ő rám szólt: úrilány nem ehetsz habzsolva! Figyelmeztető szándékát csak évek múltán értettem meg. Tamás bátyámra is egyszer haragudott meg igazán, amikor a főbédre felszolgált vizes grízt rosszcsonst testvérem jól megsózta. Bármennyire éhes voltam, ebéd nélkül maradtam. Tamás jól tudott szórakozni az ilyen csínytevéseken, mint gyerek. Még a morbid csínyektől sem riadt vissza. Egyszer például rám zárta az ajtót abban a szobában, ahol a nagynéném volt felravatalozva, mondván, hogy csak akkor fog kiengedni, ha én, a kisbolond, megfogom a halott nagynéni kezét, mely még meleg. Emlékszem az embertelen sorban állások kegyetlen pillanataira. Egymást taposták, lökdösték az emberek, tekintet nélkül a síró, sívalkodó gyerekekre, akiknek szintén be kellett állni a sorba, hisz csak tíz dekánként osztották a kristálycukrot. Az egyik karácsonyi Szenteste (díszek nem voltak a fán, szaloncukrok sem) is mélyen megmaradt gyermeki tudatomban. Egy magyar népmese-könyvre áhítóztam, ezt kértem reménytelenül a Jézuskától. A bátyám pedig egy egész „bulocskát” (zsemlét) kért, amit nem kell megosztani testvéreivel: ő egyedül eheti meg az egészet. Mindkettőt megkaptuk, nagyon boldog voltam. Emlékszem, mennyire örültem, amikor szeretett Ilonka nagynéném hozott nekem ajándékba egy tíz centis kaucukbát Kijevből, amelyet a kirakatban láttam, és már hetek óta csak róla ábrándoz-

tam. Nem kis lelki traumát okozott bennünk, de főleg anyámban, amikor ki-
rúgtak bennünket az óvodából, az egyetlen helyről, ahol normálisan étkezhet-
tünk és aludhattunk, mert „népellenség” gyerekek voltunk. Egy keleti ukrán
óvónő vett vissza bennünket másfél éves öcsémmel együtt, aki így másfél éve-
sen még nem volt óvodás korú. De ő felvette. A szívére hallgatott, és nem az
előírásokra. A nevére még ma is emlékszem: Márijá Fillipovná volt a neve
ennek az áldott asszonynak. Ötévesként, egyedül jártam az oviba, másfél éves
Jenő testvéremmel. Délutánonként gyakran sírt, amikor lefektették, mert nem
látott és hiányoztam neki. Hogy ne sírjon, Márijá Fillipovna vagy valaki más
mellém fektette a kecskelábú kiságyba. Az eset is bizonyítja, hogy az embere-
ket nem szabad nemzetiségük szerint megítélni: ennek az óvodának az igazga-
tónője keleti ukrán volt, annak az óvodának pedig, amelyikből távoznunk kel-
lett, magyar. És mégis Maria Fillipovna mentette meg az életünket, és nem
pedig az, aki mégis csak a mi fajtánkhoz tartozott. Mennyire igaza volt jó
anyánknak, amikor azt mondta, hogy van jó ember, és rossz ember, nem pedig
orosz, ukrán, magyar, zsidó vagy cigány.

Kisebbségek javulás akkor állt be kicsi életünkbe, amikor anyánknak a jó em-
berek segítségével, az előkelőbbnél is előkelőbb Ranolder intézetben szerzett
tanári diplomájával, sikerült állást szereznie... takarítónőként... egy fod-
rásüzletben. Gyakran járt késő este haza, mert két műszakban kellett dol-
goznia, és mi nélküle nagyon féltünk a sötét szobában. A hét vagy nyolc éves
Péter bátyánkhoz húzódtunk, mert ő volt a szemünkben a nagyfiú, a tekin-
tély, a „családfő” jó apánk helyett. Különösen a viharok, félelmetes dörgések
idején látta el ezt a szerepet. Felnéztünk rá és utánoztuk. Csupán a Tamással
történt verekedéseitől féltünk, amikor magunk voltunk. Röpködtek a gyer-
tyatartók olykor-olykor, nem voltak ezek a szülői felügyelet nélküli esték
mindig kockázatmentesek. Tamást néha megbüntették, élénk, rossz gyerek
volt. Én mindig sírva könyörögtem és tiltakoztam, hogy ne bántsák! Ő pe-
dig, amikor abbahagyták a verést, röhögni kezdett. Nem tudtam mire vél-
jem... Hol „gyászoltam”, hol pedig értetlenkedtem.

Anyámat hosszú idők után akkor láttam boldognak, amikor egy csoma-
got kapott Budapestről, egy téli kabátot, valamilyen úton-módon. Táncolt,
forgott a kabáttal. Otthonról jött! – kiabálta. Egyszer sem engedték haza a
vasfüggönyön keresztül, még akkor sem, amikor megjött az édesapja ha-
lálhíre. Ő volt a kedvenc lánya, nagyon szerette...

Életben maradásunk feltétele volt az otthon maradt családok összefogása, a
csonkán maradt magyar családok melegsége, segítő közössége (Magyariekat,

Gusztai néniéket stb. említeném). Erre nagyon jól emlékszem. Mindig az kapta a szalonna héját (húsáról nem lehetett szó), aki nagyon beteg volt. Ez történt egyszer Tamás öcsémmel is, amikor a tüdejét megtámadta a kór. Ámbár nem sokat betegeskedtünk, talán mert mindig kint játszottunk a szabadban, „utca-gyerekek” voltunk, és megszoktuk, hogy mindig éhesek vagyunk... Én gyakran ábrándoztam egy szép piros almáról, amelyet a szomszédban élő barátóm kezében láttam... télen. Nekünk ez elképzelhetetlenül nagy luxus volt, de neki nem, mert az apja főügyész volt. Abszurd, de ő volt a legjobb barátóm: egy politikai fogoly lányának és egy sztálinista ügyész gyermekének a barátsága. Az ismeretség még ma is él.

Filmszerűen peregetek szemem előtt az események gondolataimban a vonaton ülve és anyámtól búcsúzva. Életünk boldogabb fordulópontja akkor következett be, amikor apámat hét évi fogság után hazaengedték a Gulágról. Fizikailag megtörve, de lelkileg épen tért haza. Egy év után megszületet Csaba öcsém, a család kedvence. Szegénységünk nem változott, mert apám még fizikai munkát is nehezen kapott. Gyakran mondta, hogy a gyerekek éhezését fájdalmasabb nézni, mint a Gulágon rabszolgamunkát végezni. A tehetetlenség nagyon kínozta. De akkor nem csak Szibéria volt koncentrációs tábor, hanem bizony az egész hatalmas birodalom is, melyet villamos árammal töltött szöges drót zárt el a külvilágtól.

Vajon mindebben a gyermekkori pokolban boldog volt-e néha az anyám? Amikor gyermekei megszülettek és apám hazatért, igen. Nehéz fizikai munkája mellett is mindig tanult, művelte magát. Nem tehetett mást, ez volt az igénye. A szovjet „kommunálkákban” (társbérletben) rendkívül sokat szenvedett az ottani lakótársak igénytelensége miatt. Koszosak voltak. Anyám hajnalban kelt, hogy a lakók által közösen használt mosdót és a vécét kitisztíthassa, és tisztán használhassa, a konyhában kitakarítson. A higiénia csupán addig tartott, amíg a társbérlelők be nem tették a lábukat a közös helyiségekbe. A közös konyhában lógtak a kötélre kifeszített vizes ruhák (térdig érő női bugyik) a leveles fazekak fölött. Emlékszem gyakran rájuk szólt: ha már Istenben nem hisznek, akkor Leninnek tegyenek fogadalmat, hogy tisztaságra törekszenek! Borzalmas volt látni, milyen küzdelmekben teltek hétköznapijai. Egyszer megígérték nekünk a fentebb már említett „nagy” Ortutay Gyula közbenjárására (aki rendes ember lévén, lám, nem felejtette el, hogy azért tartozik nagyapámnak ezzel, azzal, és elment az *obkomba* kilincselni érdeklünkben), hogy mint nagycsaládosok lakást kapunk. A helyi fejesek, hogy a kedvébe járjanak az illusztris magyarországi vendégnek, persze mindent megígérték. Anyámmal madarat

lehetet fogatni. „Füüdőszobánk lesz!” – kiabálta boldogan. Aztán mégsem lett belőle semmi. Megüzenték: „Fasiszta családnak nem jár lakás”...

Sokat olvasott, talán a valóságától való menekülési vágya is hajtotta... Kívülről ismerte a turisztikai könyveket (gondolatban utazta be a világot), az operakalauzokat. A rejtvényeket, bármilyen nehéz is volt valamelyik, pillanatok alatt megfejtette. Egyetlen szellemi szenvedélye volt: a könyvek és a Füles rejtvényűjság. Mindent olvasott, mindent tudott, minket is igényességre nevelt. Nagyon szeretett kirándulni, utazni (ez a vágya kevésbé teljesült), minden kis útért, nyaralásért rendkívül hálás volt. Abban az időben nem vihettük külföldre, nem volt útlevelünk, sem pénzünk. Nagyon szerettem volna ezt neki megadni, de mire megadhattam volna, már nem tudott vele élni. Nagyon fáj ez nekem. Élvezte a vizet, a Velencei tavat, a Balatont, a fehérvár-csurgói mesterseges tavat, ahová végül is nem mártózhatott meg egy számomra fájó emlék miatt. A természetben, a virágok, növények között, gyermekei, unokái körében láttam őt csak boldognak. Mindenkinék jót akart, mindenkin segített, erején felül is, végkimerülésig...

A bátyámat, Pétert szerette a legjobban. Talán azért is, mert amikor született, még felhőtlenül boldog volt. Ezért sebeztek meg olyan mélyen testvérem felelőtlenül vétkes döntései, végtelenül helytelen, valószínűleg a szovjet hadseregben töltött katonaevei alatt szerzett, jó anyám kifejezésével élve „nyikhaj” természete és életfelfogása, melyet anyám még térden állva sem tudott megváltoztatni. Nem anyám szavára, hanem a sátánéra hallgatott akkor a testvérem. Pedig szellemileg ő volt a legokosabb, a legolvasottabb közöttünk. Az iskolában a tanárok követendő példaként emlegették. Ám a tragédia, amit egy mélyen érző és szerető anya előrelátott, sajnos bekövetkezett. Fájó emlékként él bennem hármas találkozásunk az ungvári hídon. Két év után futottak össze anyámmal véletlenül. A bátyám megállt, ledöbbsent, mert észrevett engem is, akit több éve nem látott. Szomorú, büntudattal teli találkozás lehetett ez neki. Aztán jött a felületes emberismeret és felelőtlen magatartás, a kötetlen szenvedélyek szabadra engedésének várható következménye, amely majdnem életébe került. Egy étteremben a harmadik emeletről egy csukott ablakon keresztül dobták ki a testvéremet feleségének gengszterhajlamú „jó” barátai. Csak futballkapus technikájának és ösztönének köszönhetette, hogy nem törte ki a nyakát az után, hogy több emberkézzel meglendített teste a kitört ablaküvegen keresztül kirepülve elterült a földön. Véresen, szinte eszméletlenül került a kórházba. A szüleim állították talpra és húzták ki betegségéből, depressziójából. A rokonok pedig szervezték magyarországi kitelepedésének és a fiával való együttélés-

sének feltételeit. De ez életünknek egy másik szakasza, amelyről itt és most nem akarok beszélni. Talán majd egyszer, máskor. Most inkább visszatérek az anyámmal kapcsolatos emlékeimhez...

Apám halála után anyámnak sikerült hazatelepülnie Magyarországra, ahová annyira vágyott. Nyíregyházán vett magának lakást, amelyet végrendeletében a legkisebb fiának, a Gulág utáni időszakban született Csabának szánt. Ez a szándéka azonban a testvérek (vagy inkább, mondjuk, a háttérben mesterkedő feleségek) értetlenségével találkozott. Anyám örült az új otthonának, de amikor csak alkalmá adódott, vissza- visszalátogatott az anyai bánatot és nyomort okozó, akkor már ukrán Kárpátaljára, hisz férje, anyósa, sok-sok ismerőse ott volt eltemetve. Ahányszor csak felmentem a nyíregyházi otthonába, mindig megakadt a szemem a vízzel teli fürdőkádon. Kényszerszokás volt ez tulajdonképpen, hiszen Ungváron sohasem lehetett tudni, mikor zárják el a vízcsapot, ezért anyám mindig telefolyatta a kádat. Emlékszem, apám temetésén is ez történt. Nem volt víz a lakásban, a mosdóhelyiségekben. Nem szeretném részletesen ecsetelni, hová jártak „megkönnyebbülni” a Magyarországról és külföldről összesereglett püspök atyák és egyéb főrangú urak.

Nyíregyházán anyámat naponta látogatta valaki, főként Jenci öcsém gondoskodott róla, mert ő is ebben a városban él. Az unokák is gyakran elmentek hozzá. Mindig valami finomsággal várta őket. A családja körében boldog volt. Az unokái közül mindenkiért rajongott, de a legjobban Gabikát és Andrást szerette. Hasonló természetűek – mondta. Hozzám, Budapestre ritkábban jött, hiszen új otthona lett Nyíregyházán. Lakását is az ungvárihoz hasonlóan rendeztük be. Emlékszem, amikor az állomáson búcsúztunk, azt mondta: csak májusban látogatlak meg benneteket, kislányom, amikor virágzik a hárs, a születésnapodon. Mindig elfogadtam döntését, sohasem kellett bizonyítanom, mennyire szeretem, és hogy mindig várom. Hiszen ő volt az, aki a legnehezebb moszkvai időszakomban is arra biztatott, folytassam az egyetemet, bármennyire nehéz a harminc fokos hidegben dolgozni, tanulni, gyereket nevelni. Bízott bennem, ez segített. Ahogy ezt kimondta, erőm megsokszorozódott, már tudtam, nem adom fel! Az is jól esett, hogy családi ügyek intézésében is mindig rám számított. Te vagy az, aki a többieket is kihozza, akár egy kis faluba is, de Magyarországra! Nagy felelősség volt! (Azért voltak véleménykülönbségeink, de ő szent volt az én szememben). Talán többet foglalkoztam volna a saját magánéletem rendezésével, ha ez a tudat nem nyomja állandóan a vállamat. Nem panaszként mondom, mert nagyon szeretek nehéz helyzetbe jutó embereken segíteni, így szocializálódtam. Nekem az ilyen siker adja az örömet és életem értelmét...

– Szóval – május, mondtam! Ám még március tíz előtt megszólalt a telefonom: Szeretnék korábban menni, Gabika születésnapjára, április elsejére! De már tizenötödikén is ott lehetek, ha gondold! – mondta. Örömmel várunk! – válaszoltam. Aztán három nap múlva, Jenő öcsém szomorú hangja térített magamhoz: anyu kórházba került, még nem tudjuk, miért, magas láza van... Éppen Vizi Szilveszter professzornál voltam interjúkészítés céljából. Megkértem, hívja fel a nyíregyházi kórházat, nyugtalanít anyám rejtélyes betegsége, nem tudok addig kérdezni, indiszponált vagyok. Azonnal hívta a kollégáit, kihangosította a készüléket. Én félig ájultan hallgatom. Nincs mentség, hallom. Hazafelé beugrom a Ferencziek téri templomba imádkozni. A ferences pap a pillangó átváltozásáról tart szentbeszédet. Szimbolikus történetnek találom. Valahogy szédülve hazatántorgok. Készülünk a lányommal Nyíregyházára, de egy telefonhívás megállít: borzalmas hír, anyánk meghalt! Nem tudom felfogni, amit hallok! Ilyen hirtelen! El sem tudtam búcsúzni tőle! Mindig azért imádkozott a Jóistenhez, hogy ne húzza a haldoklását, hogy ne legyen egyik gyermekének sem a terhére. Kívánsága teljesült! Még akkor sem akart senkinek rosszat, kellemetlenséget... Csak arra emlékszem, hogy a lányommal átöleltük egymást és hangosan zokogtunk. Nem csak lelki, fizikai fájdalmat is éreztem, mintha a testemből vágtak volna ki valamit. Ez az érzés megisméltődött Nyíregyházán, a búcsúztatásán, a temetésén. Talán azért kínozott annyira, mert nem láttam őt közvetlen halála előtt, nem voltam mellette. Nem mondhattam el neki, hogy mi jók leszünk, szerető testvérek, szerető család maradunk. Összetartunk és megpróbálunk azokról a szenvedélyekről, bűnös vágyakról lemondani, amelyektől ő mindig annyira óvott bennünket. Segítjük, óvjuk egymást, ahogy ezt ő tette... Az öcsémet százszor kikérdeztem mellette töltött utolsó perceiről. Hogy viselkedett, voltak-e fájdalmai, miről beszélt? Csak nézett, mondta az öcsém. Be akarta fogni az egész látványt, mindenkit, akit látott. Engem és a lányomat nem láthatott maga mellett. Pedig biztosan ezt akarta...

Talán akkor az állomáson megéreztem, hogy utoljára látom, azért jöttek elő a vonaton az emlékek, és azért nem tudtam búcsúzó szemérről levenni tekintetemet. Ha arra utazom, most is odapillantok, ahol ő állt, szerényen, szeretetét felénk sugározva. A háttér ugyanaz, csak az ő kedves arcát nem látom többé... Sokat adnék azért, ha még egyszer átölelhetném, és azt mondhatnám neki: anyám, ne sirasd fiaidat, gyermekeidet, unokáidat. Jól vagyunk, és nem felejtünk! Isten fénye sugározza be örökké emlékedet!

Budapest, 2014. augusztus 1.
Ortutay Anna születésnapján